

Emil ROȘCA, com. Lupșa, jud. Alba

*MUNȚII DE AUR
CU
FARMECUL ȘI POVEȘTILE LOR*

Lupșa:
legende, obiceiuri, povestiri

*"Dedic aceasta carte cu întreaga mea dragoste,
nepoțelului meu DAVID NECTARIE"*

Coperta 1 Emilia si Emilian Roșca la colindat

MOTO:

„Nu caut în ceaslov cuvinte,
Nici din străini nu voi fura,
Din ce-au cioplit strămoșii
Clădi-oi înainte
Cum au cântat ei înșiși,
Așa vă voi cânta”.

Autorul.

Notă către cititor

Și umile mulțumiri celor ce m-au ajutat în viață.

Stimate cititor, când vei avea răbdare și bunăvoință să îți apleci privirea peste umila mea lucrare, să nu îl judeci pe robul tău ca pe ceilalți din neamul scriitoricesc. Vrerea mea a fost cu totul alta, numai îndărătniciile destinului mi-au obligat pașii să urmeze acest drum.

M-am născut din chinul și durerile mamei și din truda și sudoarea tatălui meu. Când am deschis ochii și am văzut lumea în care am ajuns, am început să plâng. Fratele meu geamăn mi-a șoptit la ureche că nu rămâne și a plecat. Am vrut să îl urmez, dar mâinile măiestre ale doctorului Borza de la Spitalul din Abrud m-au convins să nu-mi urmez frățiorul. Când candela din sufletul meu începea să pâlpâie, peste leagăn se revărsa căldura din poveștile și doinirile mamei și a tatălui meu:

„Mama, când mă legăna,
Cânta-mi doina dulce,
Cu Iancu și cu Horea
Și cu brazi din munte.

Uite-așa mă făcui mare,
Mă-nvelii cu dor,
De pe strune s-aprind doina
Doina munților”.

Pe la patru ani, eram cred, destul de zdravăn, de vreme ce părinții mă bizuiau și mă trimiteau cu vacile pe munte la păscut. Când au pus clopotul pe una din vaci, mai-mai se gândeau să-l pună pe mine, ca să nu mă pierd prin oarece ierburi și să rămână fără așa mândrețe de iosag.

De pe când aveam patru cinci ani, părinții îmi cumpăraseră o ceteră veche. Când mă săturam de scris poezii și povești, luam cetera și încercam să îi dezleg tainele. Așa am învățat încetul cu încetul să cânt. Pe la cincisprezece ani, feciorii din sat mă chemau în sărbători să le cânt la joc. De asemenea vecinii mă chemau că cânt la clăci și la petreceri. Furam câte ceva de la marii ceterași de prin satele vecine. De la bătrânul Jula din Părăul Scailor am deprins dulceața doinelor, de la Andronic de la Mușca, farmecul țarinilor și învățurile, iar de la Țârcu, măiestria vechilor ceterași de la noi, care, la miez de noapte, când lumea se înfierbânta, începea să cânte și cu cetera și din gură.

La Dâmbul lui Colan, pe Vârful Românesii, pe Măgură Citeră ori Munceluș, am întâlnit și m-am adăpostit la umbra lor, ca lângă niște copaci bătrâni, pe Sabin și Gheorghe din Deal, Gheorghe a Dingului, Lica Minciului, Cula Vălicii, Cula Țărăuții, Cula Honcașului și mulți alți bravi bătrâni ai satului nostru, cât și a celor din jur. Priveam frunțile și obrajii lor și le asemuiam cu un ogor reavăn de primăvară pe care plugul timpului trăsese brazde adânci. Ochii lor blânzi și înnegurați, când mă priveau pe sub sprâncenele lungi și stufoase ca o dungă de pădure, semănau cu niște guri line de izvor. Când alți copii mai mari mă necăjeau, ei îmi țineau partea; lăsați-l, nu vedeți cât îi de firav și suleget”? Când îi auzeam spunând astfel, îmi părea că aud bătrânul Oloș spunându-i fiicei lui: „du-i fătul meu, înapoi de unde i-ai luat și ai grijă să nu li se întâmple vre-o stricăciune, că ăștia-s urmașii

noștri”. (Era vorba de Răbulea, pe care fata de oloș îl adusese împreună cu pogănici, boi și plug, înveliți în cătrință, la tatăl ei).

De pe atunci gura lor a început să depună în sufletul meu, ca într-o bancă, toate nestematele, și podoabele ce le adunaseră în de-a lungul zbuciumate-i lor vieți, ca pe niște comori. De ce au avut curajul și încrederea în persoana mea, nici astăzi nu pot să îmi explic. Eram în acea vreme cea mai amărâtă și mai zglemenită făptură de pe fața pământului, gata ori când să mă înece fiecare băltoacă, sau să mă zburătăcească cea mai mică boare de vânt. Poate că povara poveștilor strânse în suflet pe dealuri și în șezători m-au salvat, alt fel zburam ca un fulg de păpădie.

Prin anii șaizeci, școlar fiind în a cincia, mi-a fost dat să întâlnesc un tânăr profesor, un om deosebit, pe domnul Andrieș Sabin, care nu mi-a fost numai profesor diriginte și model dar și un fel de părinte sufletesc. La orele de istorie, pluteam purtați de poveștile lui ca de un covor fermecat prin vechea Eladă, prin Persia lui Darius, am ridicat împreună piramidele Eghiptului și am participat la cucerirea lumii alături de Alexandru cel Mare. Când începea să ne povestească despre eroii neamului nostru, sala de clasă se transforma în câmp de bătălie: podeaua tremura de tropotul copitelor al miilor de cai, văzduhul se întuneca de mulțimea săgeților, pereții răsunau de chiot de luptă și de geamătul celor ce cădeau apărând glia străbună și abia atunci răsuflam ușurați când armia română „care vina, vine, vine, calcă totul în picioare”, îneca în Dunărea bătrână toată păgânătatea ce jinduia la bunul țării noastre. În acele momente uitam cu toții de foame și frig și ne-am fi dorit cu ca acele clipe să dureze o veșnicie.

Tot în acele vremuri aveam la Facultățile Clujului, student unvăr, pe Ionuț Mateiu, care ori de câte ori se întorcea, venea încărcat cu poveștile marilor scriitori ai lumii, la care mă făcea și pe mine părtaș, lăsându-mă să mă dedulcesc din scrisul lor.

După ce am venit din armată, profesorul Sabin Cioica, m-a solicitat să particip la diferite nedei și serbări populare ce se desfășurau în diferite locuri de pe munții noștri. Așa m-am trezit pe scenele de la Negruleasa, Găina, Abrud, Câmpeni și în alte

locuri. Câștigul aplauzelor cât și al premiilor m-au vrăjit, făcându-mă să îmi placă acest joc, pe care aveam să îl practic mulți ani de acum în acolo. Tot în acea vreme pe când coboram de pe scena din Negrileasa beat de aburii succesului care mi se urcaseră la cap, luasem locul întâi, mi-a ieșit în cale un tânăr, care, cu un zâmbet ce radia de pe frumosu-i chip m-a întrebat scurt dacă nu vreau să merg să cânt la un festival mondial ce se ținea la Berlin. Crezând că îi rînd de glumă tot scurt i-am răspuns că merg. Când l-am privit mai bine am descoperit ceva ce m-a vrăjit pe loc. nici azi nu știu bine dacă o fost om, înger sau zeu. Abia mai târziu am aflat că se numea Heljoni Dionisie și tot ce atunci el mi-a prorocit, avea să mi se întâmpie mai târziu umplându-mi mintea și sufletul cu frumusețea unor clipe fantastice de neuitat. La festivalul concurs „Cântec nou în Mehedinți 1975”, am primit premiul special al juriului, al cărui președinte de juriu era academician profesor Emilia Comișel. La Bălan, la festivalul concurs „Ecolul Galeriei 1978”, am primit premiul al treilea, președintele juriului fiind compozitorul și dirijorul Alexandru Arvinte. La Petroșani, la festivalul concurs „Freamătul Adâncului 1983”, premiul special pentru autenticitate, președinte al juriului, profesor și dirijor Dumitru Fărcașu. La festivalul concurs ce sa ținut la Ocna Mureș, „Mureș pe marginea ta 1986”, marele premiu al festivalului, președinte al juriului fiind Cornel Arion membru al Uniunii Compozitorilor din România. La Lipova, „Cântecul Mureșului 1987”, premiul special al juriului, președinte fiind marele compozitor și dirijor George Vancu. La fel și locul patru pe țară la, „Cântarea României 1986”. În anii 1987 – 1988, am urcat pe aproape toate scenele lăcașurilor de cultură din județul Alba, alături de cei mai îndrăgiți interpreți de muzică populară, Veta Biriș, Nicolae Furdui Iancu, frații Pașca și mulți alții, făcând parte din: Ansamblul de cântece și dansuri al comitetului județean de cultură, sub îndrumarea marelui maestru al viorii, prof. Gheorghe Burz din Câmpeni.

Vara anului 1987 mi-a adus și mie statutul de bărbat așezat la casa lui, cu nevastă în toată regula. Mărioara, o fată frumoasă

din vecini, consimți în fața primarului, iar mai apoi a popii să își lege destinul de al meu. Bucuria fuse scurtă, de nici un an. În primăvara următoare așteptam, ca tot omul, venirea pe lume a întâiului născut, care, de altfel, a și venit, dar cu o lună înainte de termen, ne-a salutat o clipă și a plecat în împărăția cerului să se facă îngerăș. În toamna aceluiași an, într-o clipă neagră, o mașină de rindeluit mecanică la care încercam să îndrept o bucată de scândură, mi-a secerat jumătate degetele de la fiecare mână. Din acel moment, o parte din mine s-a desprins. Prietenii de odinioară m-au uitat cu desăvârșire, iar eu am rămas fără de glas ca o pasăre mută.

În vara lui 1989, soarta ne-a îmbunătățit, aducând-o printre noi pe Emilia, luându-l în schimb, în toamnă, pe cel ce fusese Ionul Minciului (tatăl meu). Tot în acel an mi-am pierdut locul de muncă, nevoit fiind să am grijă de familie. Anul 1990 m-a găsit răvășit de tot. Din când în când, încercam să îmi reiau vechile apucături, dar când îmi priveam mâinile ciuntite, mă podideau lacrimile, mă ascundeam să nu mă vadă ceilalți căseni și mă îneecam în necazul meu. Ziua de treisprezece februarie al anului 1992, a venit tiptil-tiptil, aducând în brațe pe Emilian, dar anul următor pleca dintre noi, după o lungă suferință, buna noastră mamă, Maria. Am avut nevoie de mai bine de zece ani, să mă pot dezmetici din acel somn letargic. În urmă cu ceva vreme, la îndemnul fostului meu profesor diriginte, domnul Andrieș Sabin și a bunului prieten, publicistul și autorul german Norbert Fisch, mi-am revăzut colecția de publicații, în care, cu ajutorul profesorului poet, domnul Ion Mărgineanu din Alba Iulia, mi-au apărut câteva poezii și legende. Iată câteva: „Document de Piatră”, „Poarta Inimii”, „Noi vrem să ne unim cu țara”, „Străbună vatră românească”, „Iancule, soare trudit”,

„Horia și Iancu în folclorul popular”, precum și în culegerea lui Norbert Fisch, „Horia, Cloșca și Crișan în folclorul moților”. La fel am făcut parte din colectivul de autori care sub coordonarea prof. dr. Ioan Vlad și a prof. Sabin Andrieș, am participat la scrierea volumului de antologie monografică „Lupșa

– Aur Și Oameni. O Comună Din Țara Moșilor”, cu descrierea câtorva obiceiuri și legende de pe teritoriul comunei.

Mă hotărâsem, așadar, să încep să-mi adun tot ce strânsesem de-a lungul anilor de la bătrânii satului și să încep să încerc să le public. Am început să scriu cu greu, degetele nu mă prea ajutau și iată că într-una din nopți îmi vine o idee trăsnită și iată-mă făcând legământ în fața familiei că, dacă îmi îngăduie să cumpăr un calculator, tot restul zilelor, n-o să pun în gură iarba dracului, nici băutură în afară de apă și nici la vreo petrecere nu voi mai merge în veac. Iată-mă în zi de târg, ca Păcală, dând frumusețe de văcuță pe un hârb de calculator, cu ajutorul căruia vroiam să uimesc lumea cu scrierile mele. Ca să pot să îi stăpânesc îndărătnicia de catâr, a trebuit să învăț o grămadă de comenzi care trebuiau zise în limba lui Shakespeare. Apoi, mi-a dat mult de furcă până am început să bat buchile de pe clapele care se ascundeau ori de câte ori le căutam. Pe când mă fereceam că ajung să termin o pagină, da necazul și se oprea pe undeva o turbină, iar pana de curent îmi ștergea, de pe obrazul de uiagă al calculatorului, toată truda mea de o zi și o noapte, făcându-mă să o iau iar de la capăt.

Când pita de pe masă se împutina, venea nevasta și îmi zicea:

Mă, bărbate, eu aș face o mămăligă s-o mâncăm cu lapte, dacă ai mulge tu calculatorul! Vorba ceea:

Fă nevastă mămăligă.

N-am făină.

Fă și așa.

Tuturor acestor personalități distinse țin să la mulțumesc și pe această cale, pentru că, la momentul respectiv, fiecare a modelat câte ceva în sufletul meu, ajutându-mă să pot duce azi la bun sfârșit testamentul înaintașilor.

Un loc aparte în inima mea îl ocupă persoana celui mai bun prieten, care se numește Norbert Fisch. Fără ajutorul lui, toate visele mele ar fi murit rând pe rând, iar odată cu ele aș fi pierit și

eu dar și cei ce și-au pus în mine nădejdea și speranța. Acestui om nu știu dacă vre-o dată voi fi în stare să îi mulțumesc cum se cuvine.

O caldă mulțumire trebuie să aduc și celei ce a fost Directoarea Liceului din Iernut, Paraschiva Ladoșan, care împreună cu fiica sa Delia Ladoșan mi-au făcut una din cele mai mari bucurii din viața mea: mi-au făcut cadou o vioară nouă cu care mai târziu am colindat lumea. Tot ele au stăruit în mai multe rânduri pe lângă părinții mei să mă lase să îmi completez studiile, oferindu-se să mă ajute.

La toți cei care au contribuit la formarea mea ca om le rămân îndatorat și le adresez calde mulțumiri. Celor ce au avut curajul să mă aleagă paznicul comorilor lor, încerc să le demonstrez prin apariția acestei cărți că sămânța pe care au semănat-o atunci măcar acum va da roade. Rog tot odată pe bunul Dumnezeu să îi odihnească în cel mai bun loc din Rai, atât pe ei, cât și pe părinții mei, care mi-au dat viață, m-au crescut și educat, făcându-mă părtaș la toate minunățiile acestei lumi.

În cele din urmă, adunând tot ce mi-a mai rămas, aș vrea să mulțumesc familiei mele, soției, Mărioara, și celor doi copii, Emilia și Emilian, pentru sprijin, ajutor, și înțelegere.

EMIL ROȘCA

OBICEIURI ȘI TRADIȚII

Lupșa—Nume ce Dăinuie din Trecut Spre Viitor

O cută adânc săpată de timp pe obrazul unui bătrân, așa se vede, privită de pe fruntea Muntelui Mare, albia șerpuită a râului Arieș, pestrecându-se ba în tihnă, ba vijelios peste pământurile lupșenilor, împărțindu-le ca un-brâu albăstrui pe din două. De-a lungul lui, se răsfireă alte și alte cutări, pornite ca niște strigăte, anume trimise să mângâie șoldurile și spinările golașe ori împădurite ale dealurilor din jur. Gânditoare, ascultând cu multă luare aminte, susurul molcom din înserările cristaline, ori zbuțiumul primăvăratesc al apei, se înalță ca niște mirese, prea frumoasele și încântătoarele case ale lupșenilor.

Mângâiată și mulțumită îți rămâne privirea după ce te desparți de toate acestea, dar, întorcându-te în trecut, nu poți să nu lași să-ți scape un greu oftat. De-a lungul anilor, lupșenii au fost alături de ceilalți locuitori ai munților, implicându-se în toate evenimentele ce sau petrecut pe aceste meleaguri. Da-că păstoritul și plugăritul se pierd în negura timpului, și celelalte ocupații, datini și obiceiuri, ne fac să credem că s-au practicat din timpuri străbune. Pentru toate acestea ne stau mărturie printre altele și cele două biserici: Biserica din Deal și Biserica Mănăstirii, cât și obiectele adunate în muzeul din centrul comunei.

Numele localității cât și a satelor din jur este pomenit în vechi cronici și hrisoave încă înaintea venirii pe lume a regelui Mateaș. Mișcările de libertate națională și dreptate socială din ținut i-au adunat și pe oamenii acestor locuri sub steagul sfânt al dezrobirii. Pe lupșeni îi găsim luptând alături de ceilalți obidiți în marea răscoală ce i-a avut conducători pe martirii neamului [...]

Cuprins:

Notă către cititor și umile mulțumiri celor ce m-au ajutat în viață. ...3	
OBICEIURI ȘI TRADIȚII	10
Lupșa—Nume ce Dăinuie din Trecut Spre Viitor	10
Lucrări și Obiceiuri pe Teritoriul Comunei Lupșa....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
Plugăritul	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
Obiceiuri de iarnă la Lupșeni	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
Alegerea voinicului satului	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
Tocacii	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
Așezarea haturilor	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
Adusul subtoilor	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
Șindilăritul.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
Cărbunăritul.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
Căraușii	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
Botezul, nunta și înmormântarea la lupșeni	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
Cum fura muma pădurii copii nebotezați.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
Nuntă ca la Lupșa.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
Poveste de la peștit.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
Gheorghe a Dingului la peștit.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.

Începutul nunții ..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Gătatul miresei ..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Pregătitul mohoandei..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Coborâtul batistei ..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

La casa miresei..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Aducerea mohoandei ..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Ospățul de la casa mirelui și strigatul cinstei. .... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Jocul de la casa miresei, furatul nevestei noi ..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Pusul sulitei..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

OAMENI DE SEAMĂ DIN SATUL CURMĂTURA – LUPȘII .... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Dingu scoate o vacă dintr-o râpă..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Dingu Potcovește Boii Țărenilor ..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Dingu, Carul Împiedecat și Feciorul de Ungur .... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Dingu și Bolovanul de la Poarta Gazdei ..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Dingu Trage cu Boul la Jug **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Dingu și Batoza ..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Dingu, Unguru și Ceasul de Aur ..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Dingu și Muncelanul cel Bătăios.....**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Dingu și Fierul din Tren.....**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Dingu, Trenul Și Popa Muncelanilor ..**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Dingu Și Jândarii .....**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Dingu Și Cioara.....**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Dingu Și Gruile (gâște sălbatice) .....**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Lelu, Colindătorul Lupșenilor.....**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**